РОЗДІЛ 3
ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81’246.2(477.87)
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.39.3.4

MAGYAR–UKRÁN NYELVI INTERFERENCIAJELENSÉGEK KÁRPÁTALJÁN

HUNGARIAN-UKRAINIAN LINGUISTIC INTERFERENCE PHENOMENA IN TRANSCARPATHIA

Bárány Erzsébet,
orcid.org/0000-0001-8395-5475
PhD, docens
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Filológiai Tanszék Ukrán Tanszéki Csoport,
Nyíregyházi Egyetem,
Ukrán Nyelv és Kultúra Intézeti Tanszék

Gazdag Vilmos,
orcid.org/0000-0002-9331-2307
PhD, docens,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Filológiai Tanszék Magyar Tanszéki Csoport

The fact that the current territory of Transcarpathia has a centuries-old history of coexistance between the Hungarians, Ukrainians and other cultures is undoubtedly well reflected in the languages of the interacting ethnic groups. This study cannot make a full presentation of interference phenomena occured due to the bilingual situation in the area, however, it can give an overall picture of the contact effects by showing the main features and adding a few examples. We’ll briefly speak of the bilingual situation in Transcarpathia, the main types of loanwords, the development of their naturalization process, their meaning and code change and the language usage characteristics of the local population.

The state language has a two-sided effect on the Transcarpathian Hungarian language: on one hand, the linguistic phenomenon as a result of the natural language relations. The Hungarian minority in the area has a day-to-day interaction with the slavic population, they master certain activities, take different tools, and spontaneously learn their names as well. The other, more intense effect of the state language is caused by the civil services.

The loanword has prevalence and can be placed at a stage of the naturalization process because of it’s adaptation to recipient language the loanword’s phonological specialties, morpheme structure, sometimes even it’s meaning changes.

The loanword’s change of meaning is also common. The two main groups can be defined by the direction of movement of the given word’s semantic field. According to this, we can talk about meaning expansion and meaning narrowing, which are close to similarity-based name transfer (hasonlóságon alapuló névátvitel), since they practically move along the lines of related terms.

Most of the loanwords can be found in the stage of orality and a continuous decrease can be noticeable moving towards written language variations. Only a certain amount of words will get to the stage of codification or standardization.

Key words: Transcarpathia, Ukrainian, Hungarian, bilingualism, linguistic interference phenomena, loanword, code change, use of names.

Багатовікова історія співіснування угорського та українського, а також інших етносів на території сучасного Закарпаття безсумнівно відбилася на мові етнічних груп, які контактують між собою. Повний опис явищ інтерференції, спричинених двомовною ситуацією, очевидно, неможливий у статті такого типу, але в ній можна спробувати дати всебічне уявлення про особливості міжмовних впливів хоча б за допомогою основних рис і кількох пов’язаних з ними прикладів. Коротко розглянемо розвиток двомовної ситуації на Закарпатті, основні типи запозичень, чинники, що зумовлюють їх уживання, способи адаптації, основні різновиди змін у значенні запозичень і державний вплив на використання угорської мови в Закарпатті, що має двоїстий характер. Перша його складова – це природне мовне явище, що виникає внаслідок мовних контактів. Закарпатські угорці щоденно взаємодіють зі слов’янським населенням регіону, переймаючи від нього певні види діяльності, предмети побутового вжитку, а разом із ними – і відповідні назви.

Інша складова державного впливу, котра діє значно інтенсивніше, є результатом цілеспрямованої мовної політики державного апарату. Запозичені слова мають певний рівень поширеності та проходять різні етапи процесу адаптації. При цьому їхня звукова форма і морфемна структура можуть зазнати певних змін відповідно до системи мови-реципієнта, а також можливе модифікування їхнього значення.

Зміна значення запозичених слів є доволі поширеним явищем. Основні різновиди подібних змін можна визначити з урахуванням напряму семантичних зрушень. Відповідно, виділяють розширення або звуження значення, які близькі до механізму метафоричного перенесення, оскільки відбуваються в межах споріднених понять.

Більшість запозичених слів функціонують переважно на рівні усного мовлення, а з переходом до письмових форм їхня кількість поступово зменшується. До етапу кодифікації, або у випадку можливого входження до літературного стандарту, доходить лише незначна частина запозичених слів.

Ключові слова: Закарпаття, українська мова, угорська мова, білінгвізм, явище міжмовної інтерференції, запозичення, перемикання кодів, вживання антропонімів.

Bevezetés. A jelenlegi Kárpátalja területén a magyar, ukrán és egyéb etnikai csoportok több évszázados együttélése kétségkívül tükröződik az érintkező nyelvi közösségek nyelvhasználatában is. A kétnyelvűségi helyzetből adódó interferenciajelenségek teljes körű feltárása egy ilyen jellegű tanulmány keretein belül nem valósítható meg, azonban a legfontosabb jellemzők és néhány kapcsolódó példa bemutatásával lehetőség nyílik arra, hogy átfogó képet kapjunk a nyelvi kontaktusból fakadó hatások sokrétűségéről.

Röviden szót ejtünk a kárpátaljai kétnyelvűségi helyzet alakulásáról, a kölcsönszavak főbb típusairól, az ismeretüket meghatározó tényezőkről, a meghonosodási folyamatuk alakulásáról, a jelentésmódosulásaikról, illetve kódváltások főbb típusairól, valamint a helyi lakosság névhasználati sajátosságairól.

A nyelvi helyzet alakulása Kárpátalján

Kárpátalja területe mindig is soknemzetiségű régió volt, ahol a ruszin, a román és a magyar pásztor békésen terelgette nyájait a hegyi legelőkön, egymástól tanulva az állattenyésztés, a mezőgazdaság és az építészet különböző módszereit [1, 164. o.], ezzel alapozva meg a XII–XIII. sz. folyamán kialakult szoros gazdasági és kulturális kapcsolatokat.

Az egymás mellett élő népek ugyanis mind kultúrájukban, mind nyelvükben hatással vannak egymásra. Bizonyos gyakoriságú érintkezés jön létre e népek tagjai között. Megismerik a másik nép szokásait, elsajátítanak tőlük különböző mesterségeket, megismerik az azokhoz tartozó eszközöket, melyek idővel meghonosodnak náluk is, s ezzel együtt meghonosodnak a nyelvükben azok megnevezései is [21, 35. o.; 26, 221. o.].

Épp ezért „a nyelvi kölcsönhatások vizsgálatában fundamentális fontossága van a társadalmi, művelődéstörténeti, politikai és néhány más nem nyelvi tényező számbavételének” is [18, 18. o.]. A jelenlegi Kárpátalja területén beszélt magyar nyelvváltozatok az évszázadok során peremnyelvjárási jellegükből fakadóan mindig is az intenzív nyelvi kapcsolatok színteréül szolgáltak [8, 129–130. o.; 21, 89.o.], melyekre, ahogyan az egyetemes magyar nyelvre is, komoly hatást gyakoroltak a keleti szláv (leginkább az orosz és ukrán) nyelvek.

A trianoni békeszerződés aláírását követően a terület magyar lakossága kisebbségi népcsoporttá, nyelve pedig a mindenkori államnyelvnek alárendelt kisebbségi nyelvvé vált.

A kárpátaljai magyar nyelvhasználatra nehezedő államnyelvi hatás kétrétű (erre vonatkozólag lásd az 1. ábrát): az első része a természetes nyelvi kapcsolatok eredményeként megvalósuló nyelvi jelenség. A kárpátaljai magyarok ugyanis mindennapi kapcsolatban állnak a területen élő szláv lakossággal, s tőlük elsajátítanak bizonyos tevékenységeket, átvesznek különféle használati eszközöket, s ezekkel együtt spontán módon megtanulják azok elnevezéseit is. Az államnyelvi hatás másik, s sokkal intenzívebben ható oldala az államapparátus által megtervezett.

1. ábra: Az államnyelvi hatás megnyilvánulási formái
(Saját szerkesztés)

A kétnyelvűségi helyzetből fakadó nyelvi jelenségek

A kétnyelvűségi helyzet a helyi magyar és az ukrán nyelvváltozatokban is különféle másodnyelvi hatások formájában realizálódik:

***Kölcsönszavak**:* a magyarban megjelenő szláv lexikai elemek, illetve az ukránban megjelenő hungarizmusok. A kölcsönszó bizonyos fokú elterjedtséggel jellemezhető, és elhelyezhető a meghonosodás folyamatának valamely szakaszán, mivel az átvevő nyelvi rendszerhez igazodva némileg átalakul hangalakja, morfémaszerkezete, esetleg módosul a jelentése. Így a kölcsönszó magába foglalja az idegen szó és a jövevényszó kategóriáját is. Ugyanakkor nem tekinthető kölcsönszónak az a szó, amely egyszeri előfordulású, s csupán egy beszélőnél jelentkező interferenciajalenség [4, 23–33. o.]. A kölcsönszó alatt általában azokat az idegen elemeket értik, amelyek eredeti hangalakjukkal azonos vagy hasonló formában kerültek át az átvevő nyelvbe, ugyanakkor tágabb értelemben az átvevő nyelvbe tükörfordítás,

illetve jelentéskölcsönzés által bekerült szavak is kölcsönszónak minősülnek [19, 19–20. o.]. Ezeket indirekt vagy közvetett kölcsönszónak nevezik.

A nemzetközi és a magyarországi gyakorlatnak megfelelően a kárpátaljai magyar nyelvjárások szláv elemeit a kölcsönszavak típusai alapján is megpróbálták már kategorizálni. Csernicskó István (szerk. 2003) kötetének a Hires Kornéliával írt fejezetében [7, 125–138. o.] és egy későbbi tanulmányában [27] a magyarországi nyelvészek [18; 2] munkáira alapozva a következő kölcsönszótípusokat különíti el:

Közvetlen (lexikai) kölcsönzés: a szó eredeti hangalakjának a megtartásával kerül sor annak átvételére. Az ilyen kölcsönzések a leggyakoribbak. A fentebb már ismertetett szólisták is rendszerint e szavakat tartalmazzák. Pl. *bida, bulocska, ucsiliscse, szprávka* stb.

• Hangalakkölcsönzés (fonetikai): az adott szó eltérő hangalakkal használatos az átvevő és az átadó nyelvben. A kárpátaljai magyar nyelvjárásokban e szavak általában a magyarban is használatos görög és latin eredetű szavak szláv nyelvbéli újrakölcsönzései. Pl. *agronóm* (agronómus), *diplom* (diploma), *referát* (referátum) stb.

• Hibrid kölcsönszavak: azok az összetett szavak, melyek egy közvetlen kölcsönszó és egy átvevő nyelvi elemből épülnek. Ezek száma igen alacsony. Ilyen szavak pl. *főszesztra* (főnővér), *kibrakkol* (kiselejtez), *povorotnyiklámpa* (indexlámpa) stb.

• Jelentéskölcsönzés: az átadó és az átvevő nyelv hasonló hangalakú és jelentésszerkezetű elemei között mehet végbe. Ilyenkor a szó a másik nyelv hatására új jelentéssel gazdagodik. Pl. *csenget* (telefonál), *dolgozik* (működik), *kimenő* (szabadnap) stb.

• Tükörszavak: a másodnyelvi modell alapján fordítás útján jönnek létre. Pl. *'szöveget' átfordít* (lefordít), *'pénzt' cserél* (vált), *'kérdést' felad* (feltesz).

Névhasználati és megszólítási sajátosságok: A szláv hatás a kárpátaljai magyarok névhasználatára is komoly befolyást gyakorol. Kárpátalján a keleti szláv szokás szerint a magyarokat is háromelemű névvel (családnév–keresztnév–apai név) anyakönyvezik [6, 154. o.], illetve a magyar nevek is az ukrán írásrendnek megfelelően cirill betűkkel szerepelnek minden személyi okmányban [5, 164. o.]. Ezek természetesen nemcsak a hivatalos dokumentumokban rögzültek. A kárpátaljai magyar köznyelvben is rendszeresen használják őket. Szóbeli használatuk egyfajta metaforikus kódváltásként is felfogható, hiszen az a többségi kultúra megszólítási hagyományának a kisebbségi nyelvi reprezentációjaként is értelmezhető. Vagyis ez a nyelvi forma összemossa a „mi" és az „ők" csoportot [23, 125. o.]. Emellett a helyi magyar sajtóban is gyakran találkozhatunk a háromtagú nevekkel. Az apai név a kárpátaljai magyar nyelvű sajtóban a nemzetiség feltüntetésére is alkalmas, illetve annak feltüntetése vagy elhagyása is utalhat a név viselőjének nemzetiségére. Ha például egy névsorban egyes nevek mellett fel van tüntetve az apai név, mások mellett pedig nincs, ez azt jelzi, hogy a kételemű név viselője magyar nemzetiségű [6, 159–160. o.].

A hivatalos szférában a megszólítás terén – ugyancsak a szláv hatás nyomán – a *keresztnév + apai név* formák hosszú évtizedeken át aktív használatúak voltak a magyar nyelvi kommunikációban is [10]. Emellett mindkét nyelv vonatkozásában megtalálhatók a különféle megszólítások másodnyelvi alakjai (pl. a magyarban a *gyidu*, *bábuska* vagy az ukránban a *бачі, нийні*) is.

Kódváltások*:* mindkét nyelv vonatkozásában gyakori jelenség a társalgás során végbemenő nyelvváltás, amikor a közlés egy része a másik nyelven hangzik el. A kódváltás jelensége nem más, mint a beszélők által egy interperszonális szituáción, vagy akár egy mondaton belül alkalmazott váltás az egyes nyelvek vagy nyelvváltozatok között. Márku Anita véleménye szerint a kódváltásnak elsősorban nyelven kívüli okai vannak: a szituáció, a beszélők személye, egynyelvűek jelenléte, a nyelvtudás, a kontextus stb. [23, 101. o.]. Ő a kódváltás következő típusait különíti el [23, 101–135. o.; 22, 27–37. o.]: **1. Kontextuális** a kódváltás akkor, ha kiváltó oka a nyelvi hiány, nyelvi deficit, lapszus, a nyelvtudás hiányossága, funkciója pedig ezek megszüntetése. Ide sorolandó az anyanyelvi beszéd során alkalmazott másodnyelvi kitöltés, idézés, kiváltás és kötés, fordítás, ismétlés, magyarázat, közbevetés, személyes/objektív álláspont kinyilvánítása [23, 107–112. o.]. **2. Metaforikus** a kódváltás, ha funkciója a saját- vagy az idegen/másodnyelvhez, illetve annak beszélőihez való attitűd, viszony kifejezése, vagy ha a kontextusnak szimbolikus jelentése van. A metaforikus kódváltás szolgálhatja a szolidaritás, a kizárás, a státuszemelés, a nyelvi ellenállás, a bizalmasság, az érzelmi és nyelvi nyomaték kifejezését, illetve funkcionálhat a nyelvi játék eszközeként is [23, 113–124. o.]. **3. Szituatív kódváltás** a mindenkori kommunikációs helyzet nem nyelvi körülményeitől, (például a beszédhelyzet megváltozása, a beszédtéma, a partner vagy partnerek cserélődése, egynyelvűek jelenléte) meghatározott kódváltás. A kárpátaljai magyar közösségben a kódváltás fentebb idézett számos típusa közül az idézés fordul elő a leggyakrabban, mellyel a beszélő a korábban más nyelven elhangzott párbeszédet felidézi, szavainak alátámasztására használja, mintegy személyesíti, hitelesíti mondanivalóját [9, 122. o.].

A kölcsönszavak elterjedési mechanizmusa

A legtöbb kölcsönszót mindkét nyelvváltozat vonatkozásában a szóbeliség szintjén találhatjuk, s folyamatos számbeli csökkenés figyelhető meg az írott nyelvváltozatok felé haladva. A kodifikációig, illetve az esetleges standardizációig (az esetleges jövevényszóvá válásig) pedig csak elenyésző számú kölcsönszó jut el. Ezt a 2. ábrával tudjuk szemléltetni

2. ábra: A kölcsönszavak meghonosodási folyamata
(Saját szerkesztés)

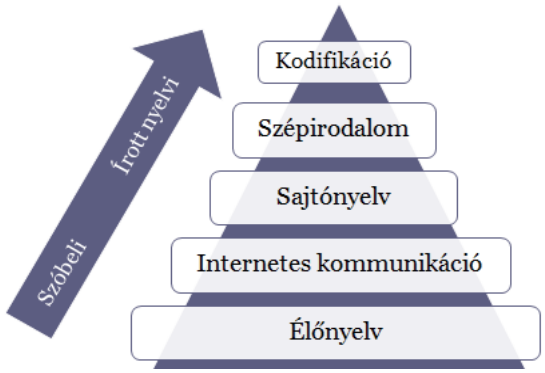

A kölcsönszó-ismeretet meghatározó tényezők

A változás a szókincs terén mindig kétirányú folyamatot jelent, ugyanis a bővülés és a kikopás is egy időben zajlik [14, 46–84. o.; 15, 249–250. o.]. Ez természetes jelenség, mely szoros összefüggést mutat a társadalmi, gazdasági, kulturális és akár politikai változásokkal is. Ez természetesen azt is jelenti, hogy a kölcsönszavak (s általában a szavak) ismeretére jelentős hatással van az átvétel ideje és ezzel párhuzamosan az adatközlők életkora: a korábbi érához kapcsolódó szavak általában az idősebb generáció, míg az az új korszak neologizmusai fiatalabb generáció körében ismertebbek. Ezen kívül természetesen más tényezőket is érdemes lehet figyelembe venni. Folyamatosan archaizálódnak azok a kölcsönszavak, amelyek olyan fogalmakat, dolgokat neveznek meg, amelyek mára már nem léteznek, vagy nem használatosak, illetve azok is, amelyek őrzik a korábbi évtizedek ideológiai színezetét. Emellett az is mérvadó lehet a kölcsönszavak ismeretét illetően, hogy azok mennyire tartoznak az általános, vagy inkább az erősen nemhez kötött fogalomkörökhöz (szemantikai mezőkhöz).

A kölcsönszavak jelentésváltozásai

A kölcsönszavak az esetek többségében megőrzik az átadó nyelvi jelentésüket, viszont gyakori jelenség az is, hogy az átvevő nyelvben való meghonosodásuk során valamilyen jelentésváltozáson esnek át [19, 38. o.]. Benő Attila [4, 147. o.] szerint, „ha egy lexikai átvétel egyazon nyelvváltozatban több jelentésben is használatos, akkor szinte bizonyosak lehetünk abban, hogy meghonosodott elemmel, jövevényszóval van dolgunk". Vagyis a kölcsönszavak jelentésmódosulásainak a vizsgálata révén képet kaphatunk az egyes szavaknak az átvevő nyelvbe való beépüléséről, meghonosodási fokáról.

A kölcsönszavak jelentésváltozása nem egynemű jelenség. A két legfőbb csoport az adott szó szemantikai mezőjének a mozgásiránya alapján hozható létre. E szerint jelentésbővülés, illetve jelentésszűkülés kategóriákról beszélhetünk, melyek közel állnak a hasonlóságon alapuló névátvitelhez, ugyanis lényegében az egymással rokon fogalmak vonalán mozognak [16, 150. o.].

Jelentésbővülés*:* Jelentésbővülésről Horváth Péter Iván szerint akkor beszélhetünk „ha egy nyelvi elem – alaki módosulás nélkül – egy olyan valóságrészre utal, amelyet korábban nem jelölt" [17, 157. o.], vagyis „a jelentésbővülés esetén a jelentésterjedelem megnő, azaz a szó a dolgoknak, cselekvéseknek stb. egy szélesebb osztályára kezd vonatkozni" [24, 76. o.].

• A szláv kölcsönszavak jelentésbővülése

Az orosz nyelvből átvett *geroj* (or. *герой*) hős jelentésű szó a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban pejoratív színezetű jelentéstartalommal egészült ki. Ugyanis a szó itt az eredeti jelentése mellett a gőgös, nagyképű, hősködő emberek jelölésére is vonatkozik. A *princessza* szó (ukr. принцеса, or. принцесса), mely az átadó nyelvekben hercegnő jelentésben használatos, a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban a kényes, nagyzoló, beképzelt nőkre is vonatkozik.

• A hungarizmusok jelentésbővülése

бі́мбовка, лі́мбов (eufemizmus) 'férfi nemi szerve' < m. *bimbó,* N. *bimbó*[2]: В одного югаса аж виперлась *бімбовка*, В шпиталях сплять кастровані русини [30, 22. o.]. A kárpátaljai ukrán nyelvjárásokban a *бімбо́в* főnévnek a következő szemantikai jelentései vannak: 1. 'lomha ember'; 2. 'nagy fajta bab'; 3. 'a gesztenye szúrós héja'; 4. ütéstől okozott fejdudor'; 5. 'bimbó'; 6. 'lassú járású ökör beceneve' [29, 578. o.]. A magyarban a 1. 'rügy'; 2. 'mellbimbó'; 3. 'bogyó'; 4. 'pupilla' szemantikai jelentései fordulnak elő [vö. 25, 303. o.]. A **бокор** 'tutaj' jelentésbővülése a román nyelvben keletkezett (vö. rom. *bokor* 'bokor; csomó; nagy tutaj'). Feltételezzük, hogy a szó román közvetítéssel került az ukránba: В нижніх селах зупинявся пліт. *Бокор*, пліт, по-галицьки – дараба, Фарканів на ньому і камрат [30, 13. o.]. A **габа** 'hullám; hullámverés' jelentésbővülése a víz ömlésekor habzik következtében jött létre: Всі ми замішані на Тиси течії – *габа* ласкава в неї шовкова… [31, 49. o.]. A jelentésbővülés egy másik eredménye a 'vízesés a folyó medrének keskeny helyén': Потужили ми швайки на дарабі та й кермами, єк грудьми, боремося із *габами* [34, 243. o.]. A **говгірь** < m. *hóhér,* N. *hó*[2]-

hér több jelentésben elterjedt a kárpátaljai ukrán nyelvjárásokban: vö. 1. ‘zsarnok, kínzó, hóher’; 2. ‘óriás’; 3. ‘naplopó’ [29, 589. o.]. A szépirodalomban ‘magas erős veszélyt okozó ember’: Айбо, на мою душу, такі *говгірі*, як дихнуть своїма торомбатими ротищами на чилядину… [28, 156. o.].

Jelentésszűkülés*:* A jelentésszűkülés akkor megy végbe, ha „a kölcsönzött lexéma az átvevő nyelvben szűkebb specializáltabb jelentésben válik használatossá, mint az átadó nyelvben” [19, 38. o.], vagy ahogyan azt Benő [3, 91. o.] írja „a jelentésszűkülés a szó fogalmi-logikai alkatának azt a változását jelöli, amikor a lexéma jelentése az eredeti jelöltjéről átmegy a neki alárendelt, szűkebb körű fogalomra.”

• A szláv kölcsönszavak jelentésszűkülése

Ide sorolhatjuk például a teljes magyar nyelvterületen elterjedt *kulák* (ukr., or. кулак) kölcsönszót, melynek az átadó nyelvekben a következő jelentései ismertek: 1. a) ököl, marok; b) [kat] összevont erő; c) [műsz] bütyök, pecek; 2. zsírosparaszt, kulák. A kárpátaljai magyar nyelvjárásokban a szó azonban csak a kommunista rendszerből ismert zsírosparaszt jelentésében használt, s szolgál az átlagosnál gazdagabb személyek jelölésére. Ugyanezt figyelhetjük meg a *provodnyik* (or. проводник) szó esetében is. Az orosz szónak ugyanis a következő jelentései ismertek: 1. a) [fiz] vezető (test); b) [átv] közvetítő; 2. a) kísérő, vezető; b) [vasút] kalauz, kísérő. A kárpátaljai magyar nyelvjárásokban azonban a szó csak a kalauz, utaskísérő jelentésben ismert. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy itt a kalauz jelölésére a *revizor* (or. ревизор; ukr. ревізор) szó is használatos, mely a magyar nyelvterület más részein ilyen jelentésben nem ismert. Másutt ugyanis a revizor, valószínűsíthetően német nyelvi átvételként más jellegű dolgok ellenőrzését (pénzügy, hivatali működés, termelés, nyomdai munkálatok) ellátó személyre vonatkozik.

• A hungarizmusok jelentésszűkülése

A máramarosi ukrán nyelvjárásokban elterjedt a magyarból átvett **кóцка** két jelentése: 1. ‘hatlap alakú cukor, kő, fa’, 2. ‘sors’ és a *коцкáтый, коцковáтый* ‘kockás’, *коцкóвый* ‘kocka alakú’ derivátumok [32, 152. o.]. A vizsgált anyagunkban a ‘kockára osztott földterület’ szemantika fordult elő: Розміряли, вчирили межу, накопали гонти, вчинили *«коцку»* і половину передали [33, 55. o.]. A **фатí(ý)в** ‘fiú’ < m. N. *fattyú* a kárpátaljai nyelvterületen ‘fiú’, ‘házasságon kívül született gyerek’ jelentésben elterjedt [vö. 29, 630. o.]. Az irodalmi szövegkörnyezetben csak a ‘fiú’ szemantika adatolt: Ганьба, же не має варош такого *фатьова* [35, 62. o.]; Нінчен проблем! – зрадовалися *фатьови* [28, 128. o.].

A másodnyelvi homonimák létrejötte és előfordulása

A jövevényszavak meghonosodása révén elég gyakori jelenség a homonimák létrejötte. Különösen igaz lehet ez a határon túli magyar nyelvváltozatokra, melyekbe nagy számban kerülnek át államnyelvi kölcsönszavak, s ezek között természetesen előfordulnak olyan szavak is, amelyek homonimái bizonyos közmagyar szavaknak. Ez a jelenség a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban meghonosodott orosz és ukrán kölcsönszavak körében is megfigyelhető. Ilyen másodnyelvi homonimákként tekinthetünk például az alábbi szavakra:

akt – A szó az ÉrtSz [13, I. 91. o.] és az ÉKSz[2] [12, 18. o.] szerint is a ’meztelen emberi (általában női) testet’, valamint ’az azt ábrázoló művészi alkotást’ jelenti. A kárpátaljai magyar nyelvjárásokban viszont az *akt* (fn) az ukr., or. *акт* kölcsönszó átvételeként 1. ’jegyzőkönyv’; 2. ’okirat’ jelentésben is használatos. Pl. *A főosztály szakembere azt mondta, hogy esetünkben új akt kiállítására van szükség.* (Kárpáti Igaz Szó, 2011. március 4.).

bál – Az ÉrtSz. [13, I. 395. o.] és az ÉKSz.[2] [12, 83. o.] is a ’nagyobb szabású táncmulatság’ jelentésben adatolja. A kárpátaljai magyar nyelvjárásokban (főleg a diáknyelvben) a *bál* (fn) az ukr. *бал*, or. *балл* kölcsönszavak hatására ’pontszám, eredmény’ jelentésben is használatos. Pl. *Egy hete kértem, hogy mutassa meg, hány bálom van.* (2012_Kórház_Résztvevő_N_20-s). Adatolva még: KMNySz. 1: 57 (más jelentésben).

Összegzés. Az, hogy a jelenlegi Kárpátalja területén több évszázados múltra tekint vissza a magyar és ukrán, illetve más etnikumú lakosság együttélése kétségkívül jól megmutatkozik az egymással kapcsolatba kerülő népcsoportok nyelvében is. A kétnyelvűségi helyzet nyomán megjelenő interferenciajelenségek teljes körű bemutatására egy ilyen jellegű írás egyértelműen nem vállalkozhat, ugyanakkor, ha csak a főbb sajátosságok és néhány kapcsolódó példa segítségével is, de megpróbálhat egy átfogó képet adni a kontaktushatásokból fakadó sajátosságok sokrétű mivoltáról.

IRODALOM

1. Balogh Lajos. Magyar nyelvi elemek a Kárpát régióban (A Kárpát nyelvatlasz I. kötete alapján). In. Gadány Károly szerk. *Nemzetközi Szlavisztikai Napok 4*. Szombathely, 1991. 163–171.o.

2. Bartha Csilla. *A kétnyelvűség alapkérdései – Beszélők és közösségek*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999.

3. Benő Attila. *A kölcsönszó jelentésvilága. A román–magyar nyelvi érintkezés lexikai-szemantikai kérdései*. Erdélyi Tudományos Füzetek 246. Kolozsvár: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Kiadása, 2004.

4. Benő Attila. *Kontaktológia. A nyelvi kapcsolatok alapfogalmai.* Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó Bolyai Társaság, 2008.

5. Beregszászi Anikó–Csernicskó István. A kétnyelvűség (bilingvizmus) fogalma. In. Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 2003. 28–31.o.

6. Beregszászi Anikó–Csernicskó István. Az ukrán nyelv oktatása a kárpátaljai magyar iskolákban: nyelvpedagógiai és nyelvi emberi jogi problémák. In. …*itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*. Ungvár: PoliPrint, 2004. 97–108.o.

7. Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 2003.

8. Csernicskó István. A kárpátaljai magyarság és a kétnyelvűség (1945–1993). In. Kassai Ilona szerk., *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*, Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete,1995. 129–145. o.

9. Csernicskó István. A kódváltás. In. Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 2003.120–125.o.

10. Csernicskó István–Beregszászi Anikó. A megszólítás változatai az Ungvári Állami Egyetem magyar szakos hallgatóinak körében. In: Sándor, Klára szerk., *Nyelvi változó – nyelvi változás. A 9. Élőnyelvi Konferencia*. Szeged: JGYTF Kiadó, 1998. 171–178.o.

11.Csernicskó István–Hires Kornélia. A kölcsönzés In. Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 2003. 125–138.o.

12. ÉKsz.[2] = *Magyar értelmező kéziszótár.* Főszerk. Pusztai Ferenc. 2., átdolgozott kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2003.

13. ÉrtSz. = Bárczi Géza–Országh László főszerk., 1978–1980. *A magyar nyelv értelmező szótára* I–VII. Harmadik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.

14. Fazakas Emese. *Bevezetés a magyar nyelvtörténetbe. Nyelvi változások, a magyar helyesírás és szókincs története*. Bolyai Társaság–Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó, 2007.

15. Gerstner Károly. Szókészlettörténet. In: Kiss Jenő, Pusztai Ferenc (szerk.): *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*. Budapest: Tinta, 2018. 249–270.o.

16. Hadrovics László. *Magyar történeti jelentéstan*. Rendszeres gyakorlati szókincsvizsgálat. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992.

17. Horváth Péter Iván. *(Ny)elvi kérdések. 100 könnyed ismeretterjesztő cikk.* Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 173. Inter KHT, Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2015.

18. Kontra Miklós. A nyelvek közötti érintkezés néhány kérdéséről, különös tekintettel „elangolosodó" orvosi nyelvünkre. *Nyelvtudományi Értekezések*. 109. sz. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1981.

19. Lanstyák István. *Nyelvből nyelvbe Tanulmányok a szókölcsönzésről, kódváltásról és fordításról.* Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 2006.

20. Lizanec Péter – Horváth Katalin 2012. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára* 1–2. Ungvár: Kárpáti Kiadó, 2012.

21. Lizanec Petro. *Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyagai alapján)*. Egyetemi jegyzet. Az USZSZK Felső- és Szakközépoktatásügyi Minisztériuma, Uzshorod: Uzshorodi Állami Egyetem, 1970.

22. Márku Anita. *„Po Zákárpátszki". Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben*. Ungvár: „Líra" Poligráfcentrum, 2013.

23. Márku Anita. *Érvényes történetek* Nyelvválasztási és kódváltási kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar fiatalok körében. Monográfia. Rákóczi-füzetek XLVIII. Ungvár – Beregszász: PoliPrint Kft. – KMF, 2008.

24. Pethő József. *Jelentéstan. Tankönyv a BA képzés számára*, Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola, 2006.

25. TESz. = Benkő Loránd főszerk., *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. 1–4. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967–1984.

26. Udvari István. Pavlo Csucska: Vicsurki po baraninszki című kárpátaljai ruszin verseskötet magyar lexikai elemei. In. Borbély Anna szerk. *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében* Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi osztályán, 2000. 221–229.o.

27. Барань Єлизавета – Черничко Степан. Дослідження українсько-угорських міжмовних контактів у Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II. *Acta Beregsasiensis* 2009. VIII. évfolyam, 1. kötet 91–112. o.

28. Кешеля Дмитро: Жіванський світ. Роман із народного життя у трьох серіях. Ужгород, 1997. 188 с.

29. Лизанец П. Н., Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья. Венгерско-украинские межъязыковые связи. Будапешт, 1976.

30. Мідянка Петро. *Фараметлики*. Ужгород. 1994, 64 с.
31. Мідянка Петро: *Зелений фирес*. Поезії. Ужгород, 1999. 138 с.
32. Сабадош Іван: *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району*. Ужгород, 2008.
33. Станинець Юрій: *Юра Чорний*. Ужгород, 1991. 254 с.
34. Черемшина Марко. *Вибрані твори*. Ужгород, 1952. 358 с.
35. Чучка Павло. *Вичурки по-баранинські*. Закарпатська застільна книга у 2-х томах (том перший і останній). Баранинці–Ужгород, 1992. 120 с.